

Соціальне забезпечення: від минулого століття до сучасності

До ХХ століття в Україні, за приналежності її території до різних держав, обов'язкове соціальне забезпечення ґрунтувалося на сплачуванні внесків визначеного законом розміру робітниками та службовцями. В СРСР було відкинута цю концепцію, а на її місце введено так зване державне соціальне забезпечення, яке передбачало виплату допомоги тимчасово непрацездатним робітникам і службовцям, вагітним жінкам, а також пенсії (на старість, інвалідність, у разі втрати годувальника, за вислугу років, персональні тощо).

Страхові декрети, проголошені більшовицькою владою у 1917-20 роках, визнавали право на пенсію лише за категоріями, що становили соціальну опору нового режиму, а саме, за робітниками та червоноармійцями. На Рівненщині вперше радянські органи соцзабезу з'явилися на короткий термін у 1919 році. 5 червня 1919 року в місті Рівне як самостійний відділ Рівненського повітового ревкому розпочав роботу повітовий відділ соціального забезпечення. Відділ прийняв до свого відання, організовані ще за царського періоду «денний очаг з 60-ма дітьми, 8 притуїв з 250 дітьми, 2 богодільні з 93 особами переважно чоловічої статі та одну дешеву їдальню». За статистичними відомостями, з 5 по 13 червня 1919 року по допомогу до відділу звернулось 327 осіб, найбільшим з яких була надана допомога грошима та безкоштовними обідами.

Система соціального забезпечення СРСР на Рівненщині відновила свою роботу в січні 1940 року зі створенням обласного відділу соціального забезпечення Рівненського облвиконкому. На відміну від перших декретів радянської влади, відтепер пенсії отримували не лише особи, які мали заслуги перед робітничо-селянською революцією, а й пенсіонери праці, що отримували допомогу внаслідок хвороби.

Однак соціальний захист населення західних областей, що до 1939 року входили до складу Польщі, у тому числі й Рівненщина, мав свої особливості. Пенсії, призначені особам до встановлення радянської влади, підлягали перегляду. Стаж мав бути підтверджений основними, офіційно затвердженими документами. У 1946 році постановою РНК УРСР було визначено перелік посад та служб за польського періоду, перебування на яких не давало права на отримання державної пенсії. Обчислення пенсій мало здійснюватися з одиниці в 0,43 злото.

ла: гомілки – 200, стегна – 300, ортопедичного взуття – 175, протеза руки – 275, взуття на протези – 110 карбованців.

Ще однією особливістю політики соціального захисту населення у повоєнні роки було отримання та розподіл відповідними установами допомоги з-за кордону. На Рівненщину іноземні речі доправлялися залізницею з Одеського порту. Для їхнього прийому та обліку створювалася комісія з представників облвиконкому, обкому КП(б)У, редакції газети «Червоний прапор» та обласного відділу соціального забезпечення. У 1946 році Рівненщина отримала два вагони допомоги, вантаж одного з яких становив 6 тонн. З переліку речей, що було виявлено на складі обласного соцзабезу в 1946 році, можна судити про допомогу, яка надходила. То були чоловічі пальта, прогумовані плащі, куртки, піджаки для дорослих та дітей, плаття, спідниці, шкіряне взуття, резинові чоботи тощо. Всі ці речі мали спільну особливість, яка виражалася у приписці «американські». Відповідно до загального переліку речей як допомога, окрім одягу, з-за кордону надходили автомобілі, біноклі, парасольки, дзеркала, килими, ковдри, постільна білизна, намети, матраци, мішки, медичні халати тощо. Згідно з інструкцією, речі мали розподілятися в першу чергу між інвалідам Вітчизняної війни (I та II груп) у 20-денний термін з дня надходження.

За рахунок коштів фонду соціального захисту, окрім передбачених пенсій, здійснювалися дотації касам взаємодопомоги інвалідів при міськрайсоцзабезах і товариствам глухонімих та сліпих на культурно-масову роботу, одноразові виплати особам, які потрапили у тимчасову нужду, патронування дорослих та дітей. У 1948 році відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР непрацюючим пенсіонерам і тим, які залишили роботу в містах та робітничих селищах до пенсій, виплачувались так звані «хлібні надбавки» у розмірі 60 рублів на місяць. Пенсіонери, які проживали у сільській місцевості, такої надбавки позбавлялися.

Лютневе 1930 року Положення про пенсії та допомоги з соціального страхування не переглядалося впродовж чверті століття, аж до 1956 року. Найнижчий розмір пенсії становив 30 рублів, найвищий – 120. Існували й персональні пенсії для осіб, які мали особливі заслуги перед державою і були привілеєм, а тому не належали до соціального забезпечення. Найвищий розмір такої пенсії становив 200 рублів на місяць. Соціального забезпечення колгоспників не існувало до 1964 року, коли законом було введено державну си-

ше радянські органи соцзабезу з'явилися на короткий термін у 1919 році. 5 червня 1919 року в місті Рівне як самостійний відділ Рівненського повітового ревкому розпочав роботу повітовий відділ соціального забезпечення. Відділ прийняв до свого відання, організовані ще за царського періоду «денний очаг з 60-ма дітьми, 8 притуків з 250 дітьми, 2 богодільні з 93 особами переважно чоловічої статі та одну дешеву їдальню». За статистичними відомостями, з 5 по 13 червня 1919 року по допомогу до відділу звернулось 327 осіб, найбільшим з яких була надана допомога грошима та безкоштовними обідами.

Система соціального забезпечення СРСР на Рівненщині відновила свою роботу в січні 1940 року зі створенням обласного відділу соціального забезпечення Рівненського облвиконкому. На відміну від перших декретів радянської влади, відтепер пенсії отримували не лише особи, які мали заслуги перед робітничо-селянською революцією, а й пенсіонери праці, що отримували допомогу внаслідок хвороби.

Однак соціальний захист населення західних областей, що до 1939 року входили до складу Польщі, у тому числі й Рівненщина, мав свої особливості. Пенсії, призначені особам до встановлення радянської влади, підлягали перегляду. Стаж мав бути підтверджений основними, офіційно затвердженими документами. У 1946 році постановою РНК УРСР було визначено перелік посад та служб за польського періоду, перебування на яких не давало права на отримання державної пенсії. Обчислення пенсій мало здійснюватися з одиниці в 0,43 злотого.

Після того як німецько-фашистські війська залишили наші території, у березні 1944 року відновив свою роботу і Рівненський обласний відділ соціального забезпечення. Органи соцзабезу на звільнених територіях зобов'язувалися здійснити перереєстрацію громадян, які отримували державні пенсії, та відновити допомогу інвалідам праці, Вітчизняної, громадянської, імперіалістичної війн та сім'ям померлих громадян. Проте допомога не виплачувалась громадянам, стосовно яких були компрометуючі відомості щодо їхньої поведінки під час окупації. Вже у вересні 1944 року пенсію через органи соцзабезу в Рівненській області отримувала 1201 особа.

Наявність інвалідів гостро ставила питання протезування. На той час воно здійснювалось виключно за кошти установ соціального забезпечення. Орієнтовна вартість протезів на той час становила

кі, піджаки для дорослих та дітей, плаття, спідниці, шкіряне взуття, резинові чоботи тощо. Всі ці речі мали спільну особливість, яка виражалася у приписці «американські». Відповідно до загального переліку речей як допомога, окрім одягу, з-за кордону надходили автомобілі, біноклі, парасольки, дзеркала, килими, ковдри, постільна білизна, намети, матраци, мішки, медичні халати тощо. Згідно з інструкцією, речі мали розподілятися в першу чергу між інвалідам Вітчизняної війни (I та II груп) у 20-денний термін з дня надходження.

За рахунок коштів фонду соціального захисту, окрім передбачених пенсій, здійснювалися дотації касам взаємодопомоги інвалідів при міськрайсоцзабезах і товариствам глухонімих та сліпих на культурно-масову роботу, одноразові виплати особам, які потрапили у тимчасову нужду, патронування дорослих та дітей. У 1948 році відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР непрацюючим пенсіонерам і тим, які залишили роботу в містах та робітничих селищах до пенсій, виплачувались так звані «хлібні надбавки» у розмірі 60 рублів на місяць. Пенсіонери, які проживали у сільській місцевості, такої надбавки позбавлялися.

Лютневе 1930 року Положення про пенсії та допомоги з соціального страхування не переглядалося впродовж чверті століття, аж до 1956 року. Найнижчий розмір пенсії становив 30 рублів, найвищий – 120. Існували й персональні пенсії для осіб, які мали особливі заслуги перед державою і були привілеєм, а тому не належали до соціального забезпечення. Найвищий розмір такої пенсії становив 200 рублів на місяць. Соціального забезпечення колгоспників не існувало до 1964 року, коли законом було введено державну систему їхнього матеріального забезпечення. Пенсії цієї категорії населення були значно нижчими, ніж пенсії робітників і службовців.

У 1991 році на Рівненщині розпочалася реорганізація системи соціального захисту населення. Вона дозволила комплексно вирішити питання, пов'язані з реалізацією основних державних соціальних програм, зокрема щодо своєчасного призначення та виплати пенсії, надання житлових субсидій, призначення та виплати допомоги сім'ям з дітьми, надання адресної соціальної допомоги та послуг людям похилого віку, інвалідам, малозабезпеченим.

З 1 лютого 2001 року питання нарахування та виплати пенсій були передані органам Пенсійного фонду.

Олена ГАЛАМАЙ,
кандидат історичних наук,
головний спеціаліст Держархіву області